

Endringer i husdyrholdet – hvilke behov for ny kunnskap skaper det?

OLA NAFSTAD
Animalia

Hvilke endringer?

Vi er inne i en periode med store strukturelle endringer i norsk husdyrhold. Endringene kan oppsummeres i:

- Færre og større besetninger
- Større grad av spesialisering, stadig færre har mer enn en husdyrproduksjon
- Økende grad av arbeidsdeling og spesialisering også innen den enkelte produksjon
- Større grad av samdrift og annet avtalt samarbeid
- Økende distriktsvise forskjeller, satsingene skjer i stor grad i sterke husdyrområder, avskallingen skjer raskest i fra før svake husdyrområder

Denne utviklingsretningen har ligget fast siden 2. verdenskrig, men hastigheten har variert. Vi er nå inne i en periode med rask endring. Den viktigste enkeltårsaken er helt klart den generelle økonomien og lønnsvevnen i landbruket. En svært viktig faktor har også vært tilgangen på alternativt arbeid. Investeringskostnadene, som relativt har økt sterkt de siste åra, har bidratt til raskere strukturendringer. I en valg situasjon i forhold til å investere, er det for mange enten å utvide vesentlig eller å avvikle. Investeringskostnadene per dyreenhet er sterkt avhengig av besetningsstørrelse. Et akseptabelt kostnadsnivå krever derfor ofte økt produksjonsomfang etter en investering. Innenfor flere husdyrproduksjoner er det et betydelig etterslep på investeringer som vil bidra til raske strukturendringer også i framtida. For de ulike produksjonene har det vært noen sentrale paradigmeskifter som har gitt brekkpunkter på utviklingskurvene. I svineholdet var kravet om løsdrift fra 2000 et slikt, i mjølkeproduksjon liberaliseringen av kvotemarkedet i 2003. I eggproduksjonen vil innføringen av burforbudet fra 2012 bli det.

Totalproduksjon og dyretall

I fugleperspektiv har dyretallet vært bemerkelsesverdig stabilt gjennom en lengre periode, selv om det er variasjoner mellom de ulike produksjonene. For kjøtt har det hele tiden vært en underliggende forbruksvekst som i all hovedsak har vært dekket av innenlandsk produksjon. Det har vært en betydelig nedgang i antall mjølkekyr de seinere åra. Dette er dels en tilpassing til et redusert behov for mjølk

innenlands, men det er også et resultat av høyere avdrått som følge av endringer i kvoteforholdene, strukturendringer, samdrifter og spesialisering. Økningen i antall ammekyr har ikke kompensert fallet i antall mjølkekyr. Derfor er vi nå i en situasjon med et langsiktig strukturelt underskudd på storfekjøtt – det fødes rett og slett for få kalver.

Tabell 1. Utviklingen i antall besetninger med ulike husdyrproduksjoner de siste 10 åra.

Besetningskategori	1998	2003	2008
Bruk med husdyr totalt	50 350	41 470	33 690
Storfe totalt	30 620	24 290	18 760
Mjølkekyr	23 430	17 800	13 250
Ammekyr	4 840	5 490	4 820
Svin totalt	5 820	4 500	3 130
Svin, avlspurker	3 730	2 420	1 670
Sau	22 210	18 840	15 100
Verpehøner	3 830	2 930	1 880

Tabell 2. Kjøttproduksjon i gjennomsnittsbesetningen for sentrale produksjoner

Produksjon	Kjøttproduksjon hos gjennomsnittsprodusenten i kg	Endring nasjonalt i kjøttproduksjonen
Svin	45 000 (full utnyttning av konsesjonsgrense slaktegris 160 000)	↑
Storfe, kombinert mjølk og kjøtt	6 000	↓
Storfe, spesialisert kjøttproduksjon ammekyr og full framføring	3 000	↓
Sau	1 800	↓
Kylling	66 000 (full utnyttning av konsesjonsgrense 108 000)	↑

I noen grad er situasjonen den samme for saueproduksjonen. Antall vinterföra søyer har falt uten at produksjonsøkningen per søye helt ut har kompensert for dette. Årsaken til manglende vilje til å satse på ammekyr, på tross av at behovet for storfekjøtt har vært der, og nedgangen i lammekjøttproduksjonen er selvsagt fundamentalt sett økonomien i disse produksjonene. Dette er ekstensive produksjoner med noen viktige felles kjennetegn; høyt fôrforbruk per produsert enhet, mulighet for begrenset bruk av kjøpte fôrressurser og lav produksjon per besetning og time. Dette er illustrert i tabell 2. Produksjonen er her gitt per gjennomsnittsprodusent og ikke f.eks årsverk. Den må derfor ikke tolkes for bokstavelig, men den illustrerer at forskjellene mellom de ulike produksjonene er

fundamental. Dette er vesentlig i et høykostnadsland som vårt, og viser hvorfor det er utfordrende å skape god økonomi i disse produksjonene både for den enkelte produsent og for politiske myndigheter selv om viljen skulle være eller er til stede.

Behovet for ny kunnskap

Alle disse endringene skaper behov for nye kunnskap både blant produsenter, rådgivere, veterinærer, beslutningstakere og andre. Dette er dels kunnskapsbehov som krever forskning, men det er også i betydelig grad kunnskap som finnes hos andre og kan hentes hjem, tolkes inn i norske rammer, og tas i bruk. Vi er tross alt ikke det eneste landet som har denne typen endringer i husdyrholdet, snarere tvert om. Opplistingen nedenfor gjør på ingen måte krav på å være fullstendig, men er eksempler på områder som vil kreve at vi tenker annerledes enn før.

For rådgivere, veterinærer og andre som kommunisere med primærprodusenter, er det en grunnleggende endring at produsentenes egen kompetanse, krav og forventninger øker. Dette krever mer spesialkompetanse og setter nye og større krav til kvalitet fra den som driver rådgivning eller selger kompetanse til produsentene.

Større besetninger krever en annen måte å planlegge og styre drifta på. Forskjellen på 15 årskyr på bås og 60 årskyr i løsdrift med mjølkerobot, eller 25 purker i kontinuerlig produksjon og 70 purker i puljedrift krever en ny måte å tenke på både for produsentene og alle som leverer kunnskap til produsentene. Det er behov for å gå fra ad-hocvurderinger til faste rutiner, systemer planlegging og dokumentasjon.

Økt produktivitet, lavere arbeidsforbruk per produsert enhet, er grunnleggende ved strukturendringene som skjer. Derfor er det behov for kunnskap om optimering av samspillet mellom driftssystem, bygningsmasse og teknikk. I dag er denne kunnskapen i stor grad knyttet til leverandørene av teknisk utstyr. Det er derfor stort behov for uavhengig kunnskap på dette området.

Produksjonen per tidsenhet er som illustrert i tabell 2, svært forskjellig mellom de ulike husdyrproduksjonene. Disse forskjellene kan ikke oppheves og vil relativt sett sannsynligvis øke. Men for å styrke økonomien og sikre framtida for de ekstensive produksjonene, vil kunnskap om hvordan disse kan drives mest mulig effektivt være viktig.

Tradisjonelt er det en oppfatning av at det er et motsetningsforhold mellom besetningsstørrelse og dyrevelferd. Det kan selvsagt være riktig dersom store besetninger medfører manglende tid og evne til å se det enkelte dyrs behov, men

i dagens virkelighet er det i like stor grad slik at utbygginger og endringer gir mulighet for å ta i bruk bygningsløsninger og teknologi som bedrer dyrevelferden vesentlig. Dersom noe av tida som frigjøres, også brukes til systematisk tilsyn og oppfølging, kan dette innebære at dyrevelferd, effektivitet og økonomi styrkes parallelt.

Større besetninger og ny teknologi kan også være endrede forutsetninger for avlsarbeidet. Nytt fokus på ekstriør som følge av innføring av mjølkerobot, er et eksempel. Økt fokus på moregenskaper hos søya og livskraft hos lammet kan være et annet. Spesialisering og arbeidsdeling innen produksjonen kan også skape nye diskusjoner om vektleggingen av ulike deler av avlsmålet, mellom mjølk og kjøtt hos NRF, mellom moregenskaper og tilvekst hos svin og kjøttfe.

Besetningsstørrelse er en vesentlig faktor også i forhold til dyrehelse, særlig når det gjelder smittsomme sykdommer. Generelt framskynder strukturendringene behovet for å gå fra behandling av enkeltdyr til systematisk forebyggende helsearbeid. Smittepresset er generelt større i store besetninger, en besetnings evne til å kvitte seg med en infeksjonssykdom som følge av besetningsimmunitet, blir samtidig mindre. Økt fokus på smittebeskyttelse både innen og mellom besetninger er derfor en helt nødvendig følge av de endringene som skjer.